

TÜTTŐ Szabolcs

AZ ÖNGYILKOS TERRORIZMUS STRATÉGIAI JELENTŐSÉGE, SZEMÉLYISÉG-LÉLEKTANI HÁTTERE ÉS SZOCIOLÓGIAI VONATKOZÁSAI

THE STRATEGIC SIGNIFICANCE, PERSONALISTIC-PSYCHOLOGICAL BACKGROUND AND SOCIOLOGICAL ASPECTS OF SUICIDE TERRORISM

A terrorizmus, a terrorista cselekmények vizsgálata kapcsán a szerző cikkében megállapítja, hogy az öngyilkos merényletek — azaz az öngyilkos terrorizmus — terrorista módszereknek számítanak, így a terrorizmus általános fogalomkörének részét képezik. A tanulmányban az alkotó egyik fő feladatának az öngyilkos terrorizmusnak — a terrorista módszerek közötti — elhelyezését tartja. A személyiség-lélektani szempontok mentén elvégzett vizsgálatok tárgyát az öngyilkosság képezi. A szerző — ugyancsak a pszichológia szemüvegén keresztül — összehasonlítja a hagyományos terrorista illetve az öngyilkos merénylet személyiségjegyeit. A cikkben a pszichológiai tényezőknél túl, szerepet kapnak még szociológiai tényezők is.

Analysing terrorism and terrorist acts the author states in his article that suicide attacks —that is suicide terrorism —are considered as terrorist techniques and comprise a part of the general notion of terrorism. In his study paper the author regards positioning suicide terrorism among other terrorist techniques. Suicide comprises the object of personalistic psychology-based analyses. The author also compares —through psychology —the personal profiles of conventional terrorists with those of suicide attackers. The article includes sociological factors too apart from psychological factors.

Mottó: „A terrorizmus a gyengék fegyvere”

Viszonylagosan gyors evolúciója az embert a Földet benépesítő fajok között egyeduralmukodóvá tette, azonban a mai tudományos ismeretek azt vetítik előre, hogy az emberi fajé lehet a legrövidebb tündöklés ezen a bolygón. Ennek számos oka van, amelyek az emberi természetben keresendők. Az egyik ok az embernek igényei kielégítését célzó tevékenysége. A források mindenkori szűkösségét alapul véve ez csak úgy lehetséges, ha az egyik fél a másik rovására elégíti ki saját igényét.

Ez a személyek és csoportok közötti konfliktusok eredője, amelyek a kezdetektől fogva jellemzik civilizációnkat. Érdekellentétek esetében pedig az emberi természet azonnal magából és/vagy saját csoportjából kiindulva alkalmazza a „jó” (saját érdek és az ahhoz kapcsolódó érdekcsoport) és a „rossz” (ellenérdek és az ellenérdekeltek tábor) kategóriáit. A konfrontálódó érdekek érvényre juttatásának legösztönösebb, így legősibb eszköze az erőszak.

Ennek legszélsőségesebb megnyilvánulása az ellenérdekelt fél életének szándékos kioltása. Az emberi élet szándékos kioltása az egyik olyan tényező, ami intellektuális képességein túl az embert megkülönbözteti az általunk ismert egyéb létformáktól. Míg az állatvilágban az élet kioltásának aktusát kizárólag faj- vagy létfenntartási ösztönök vezérlik, az ember a másik megölésén túl képes elmenni akár addig is, hogy érdekei mentén tudatosan és szándékosan kioltsa saját életét.

A terrorizmussal foglalkozó szakirodalomban szereplő jó néhány általános érvényű, mégis találó megfogalmazás közül szándékosan választottam a fenti írásom mottójaként. A címben meghatározott témához való hűség és az elemzés hitelessége érdekében a jelmondatot célszerűnek láttam minimális kiegészítéssel az alábbi „munka-motóra” módosítani: „Az öngyilkos terrorizmus a gyengék fegyvere”.

A kiegészítést lehetővé teszi, hogy öngyilkos merényletek (azaz öngyilkos terrorizmus) terrorista módszereknek számít, így a terrorizmus általános fogalomkörének részét képezi. Meggyőződésem, hogy a módosított alapon-

dolat üzenetének összevetése a címben szereplő elemekkel az öngyilkos terrorizmus újszerű és mélyreható, összehasonlító-leíró elemzését teszi lehetővé. Ennek során elsőként szükségesnek tartom az öngyilkos terrorizmus elhelyezését a terrorista módszerek között annak stratégiai jelentőségéből kiindulva. Személyiség-lélektani szempontok mentén vizsgálódásom tárgyát képezi az öngyilkosság, valamint ugyancsak a pszichológia szemüvegén keresztül összehasonlításra kerülnek a hagyományos terrorista és az öngyilkos merénylő személyiségjegyei. Munkámban a pszichológiaiakon túl szerepet kapnak még szociológiai tényezők is, amelyek az alábbi feltevésekhez tartozó érvelést támogatják.

A források előzetes tanulmányozása arra az előzetes következtetésre vezetett, hogy az öngyilkos terrorizmus alkalmazására való hajlandóság szorosan összefügg azzal, hogy az érintett csoport a mindenkori politikai környezetben milyen tényleges esélyt lát érdekeinek érvényesítésére. Ugyancsak előzetes megállapítás, hogy az öngyilkos terrorizmust elkövetők személyiségjegyeik szempontjából egzaktabb módon határolhatóak el a hagyományos terroristától, mint a szociológiai komponensek rendszerében történő vizsgálattal.

A terrorizmussal kapcsolatos bármilyen tanulmány esetében első helyen merül fel a definíciós problematika. Habár a terrorizmus fogalmi meghatározásában eddig egységes és nemzetközileg is elfogadott álláspont nem alakult ki, a jelenség esszenciális értelmezése korántsem lehetetlen. Melyek tehát azok a közös elemek, amelyek a terrorizmus nagyszámú definícióiból kiolvashatóak? *A terrorizmus egyének vagy csoportok részéről erőszak alkalmazása (fizikai – támadás, lélektani – fenyegetés) saját érdekeik érvényesítése céljából, ezen keresztül az ellenérdekelt csoport reakciójának kikényszerítése (viszonyulásának módosítása) az erőszakot alkalmazók érdekeinek megfelelően.*

A terrorizmus tényezői több szempontból is vizsgálhatóak. Jelen kutatás szempontjából célszerűnek tartottam a stratégiai célkitűzéseket (rövid- és hosszú távú), a célpontokat és az alkalmazott eszközöket megvizsgálni.

A TERRORIZMUS STRATÉGIAI CÉLKITŰZÉSEI, CÉLPONTJAI, ESZKÖZTÁRA¹

Rövidtávú célok:

- a kormány viszonyulásának megváltoztatása, a társadalom elégedettségének kiváltása;
- a kormány alkalmatlanságának bizonyítása az állampolgárok előtt;
- a kormány lejáratása, a katonai és biztonsági erők gyengítése;
- a politikai döntéshozatal és jogalkotás befolyásolása, akadályozása, ellehetetlenítése;
- az állam működésének megzavarása, megbénítása;
- a nemzetközi kapcsolatok és együttműködés károsítása;
- a nemzeti és nemzetközi közvélemény figyelmének felhívása;
- anyagi javak, eszközök megszerzése, rombolás, károkozás;
- erő, vagy fenyegetés demonstrálása;
- elítéltek szabadon bocsátása;
- elégtétel vélt vagy valós sérelmekért.

Hosszú távú célok:

- a kormányzat számára olyan súlyos és hosszú távú, elsősorban gazdasági/politikai károk okozása, amelyek forradalomhoz, polgárháborúhoz, esetleg nemzetek közötti háborúhoz vezetnek;
- a meglévő politikai infrastruktúra megbénítása, népfelkelés szítása;
- a helyi, nemzeti vagy nemzetközi politikai döntéshozatali folyamatok befolyásolása;
- a politikai célkitűzések elfogadtatása, a megcélzott hatalmi tényező cselekvésre készítése.

Terrorista célpontok:

- kormányzati és stratégiai létesítmények nemzeti jelképek (épületek, szobrok), nevezetességek (hidak, toronyok, emlékművek), üdülővezetek (szállodák);

¹ Túttó Szabolcs: A terrorizmus mint társadalmi jelenség a 2001. szeptember 11-i Amerikai Egyesült Államok elleni terrorcselekmények tükrében (diplomamunka), ZMNE, 2002., p. 23-26.

- katonai létesítmények, így kommunikációs, vezetési és ellenőrzési központok, raktárak, logisztikai támaszpontok;
- elhelyezési körletek, személyi állomány és hozzátartozói, katonai vezetők és hozzátartozói;
- fegyverek, harci anyagok (lőszer, robbanóanyagok, vegyi anyagok);
- erőművek, gyárak, duzzasztógáták, stratégiai fontosságú csővezetékek, erőművek, atomerőművek;
- hírközlési, informatikai, közlekedési hálózatok (csomópontok, repülőterek, kikötők, pályaudvarok, útvonalak, vasúthálózat);
- járművek (személygépkocsi, busz, vonat, repülőgép, tömegközlekedési eszközök);
- politikusok, rendvédelmi szervezetek vezetői és állománya, gazdasági vezetők, közéleti személyiségek, ezek hozzátartozói, a média képviselői, valamint hétköznapi emberek.

Alkalmazott eszközök és taktikák:

- robbantások, öngyilkos merényletek;
- élő célpontok elleni fegyveres merényletek, mészárlások;
- anyagi, de olykor fogolycserés követelésekkel járó emberrablás, túszejtés;
- gyújtogatás;
- modern technikai rendszerek elleni ún. cyber-terrorizmus (számítógépes hálózatokon elkövetett visszaélések és bűncselekmények széles skálája);
- nukleáris, vegyi és biológiai anyagokkal elkövetett terrorakciók

Az öngyilkos terrorizmus tehát a rövid és a hosszú távú célok megvalósítására egyaránt alkalmas terrorista taktika. Az eddig ismertté vált öngyilkos merényletek — az akciók fizikai hatásának korlátait figyelembe véve — számos, a fenti felsorolásban szereplő célpont ellen irányultak. A jelenség mélységi megértéséhez mindenek előtt szükséges összegezni annak jellemzőit. Ezek az alábbiakban összegezhetők:^{2,3}

- *az eddig ismertek terrorista taktikák közül a legagresszívabb;*
- *célja az ellenérdekelte csoport részéről engedmények kikényszerítése;*
- *nemzeti célok érdekében alkalmazzák, különösen külföldi katonai csapatok saját területen történő tartózkodása esetén („megszállók” kiűzése, függetlenség);*
- *alkalmazására akkor kerül sor, amikor az egyéb terrorista taktikák eredménytelennek bizonyulnak („ultima ratio”-elv);*
- *főként demokratikus berendezkedésű államok ellen alkalmazzák (a társadalom toleranciája alacsony az erőszakkal szemben, befolyása a politikai elit túlélésére jelentős);*
- *nemcsak azonnali pánikot, hanem hosszú távú félelmet kelt a civil lakosságban (figyelmeztetés a túlélők számára);*
- *egy merénylet továbbiakat feltételez, mivel az akciókra többnyire sorozatosan kerül sor;*
- *az elkövetők irracionális tette mögött stratégiai szervezettség húzódik meg;*
- *az elkövetőket gyakran bosszúvágy vezérli, így pszichológiailag azonosulnak a céllal, saját életük feláldozására vonatkozó elhatározásuk szilárd;*
- *az elkövetők szempontjából halálos kimenetel miatt a merénylők nem félnek a megtorlástól, elfogatástól vagy bebörtönzéstől;*
- *viszonylagosan kis anyagi ráfordítást igényel (menekülési útvonalakra vagy a végrehajtók kimenekítésére nincs szükség) szemben az okozott nagymértékű fizikai és lélektani kárral (aszimmetrikus jelleg);*
- *előkészítése a klasszikus terrorakciókéhoz képest jóval egyszerűbb, kisebb erőket igényel;*
- *a pusztítás és az áldozatok száma szempontjából rendkívül hatékony*
- *hírértéke jelentős, az akciók nemzetközi szinten is nagy nyilvánosságot kapnak;*
- *Az iszlám kultúrában elterjedt (kulturális okból a mártírhalál dicsőségnek számít);*

² Pape, A. Robert — Suicide terrorism and democracy — What we've learned since 9/11, policy analysis, 2006. www.cato.org/pub_display.php (letöltés ideje: 2007. május 16.)

³ Kis-Benedek József: Az öngyilkos terrorizmus, mint stratégiai fegyver, Felderítő Szemle, III. évf. 2. szám

- a terrrorszervezetek misztifikálják a merénylőket (utánpótlás);
- vallás-ideológiai háttérét főként, de nem kizárólagosan az iszlám fundamentalizmus adja;
- nem megfelelő alkalmazása a társadalmon belül elidegenítheti a terrrorszervezetet („saját halottak”, politikailag rossz időzítés)
- az ellene való védekezés rendkívül nehéz és költséges.

A gyakorlat oldaláról érdemes megvizsgálni azt a kérdést, hogy az öngyilkos merényleteket, mint terrorista modus operandi-t mely kultúrákban, melyik országokban, milyen ideológiák mentén, mikor és miért alkalmazzák valójában. Ennek kapcsán kívánom leleplezni a terrorizmusnak — ezzel párhuzamosan az öngyilkos merényleteknek is — azt a magát még mindig tartó helytelen felfogását, amely szerint az, az iszlám fundamentalizmus terméke. Igaz azonban, hogy a terrorizmus döntően a muzulmán világ országait érinti, valamint az eddigi összes öngyilkos merényletet kizárólag iszlám szélsőségesek követték el. Ezen az alapon rajzolódik ki korunk terroristájának ugyancsak torz „ideáltípusa”, a fanatikus muzulmán férfi. Ez a sztereotípa számos alkalommal magának az Iszlámnak és a muzulmánoknak a terrorizmussal való kritikátlan összemosásában teljesedik ki. Ez nem más, mint az egyoldalú percepció szimplifikáló eredménye.

Ha alaposan megvizsgáljuk ezt a kérdést, láthatjuk, hogy a terrorizmus hosszú evolúciója során szinte a világ összes térségét érintette már, és napjainkban is számos, nemcsak iszlám országban jelen van. Természetesen a laikusok ítéletalkotását — e téren is — az őket érő információk intenzitása befolyásolja, ami jelenleg valóban az iszlám világ irányából a legmarkánsabb. Ez a nyugati kultúrkörben, amihez Európa is tartozik, legalábbis így van. A háttérben pedig a világban zajló események továbbításáért felelős tömegtájékoztató áll. A különböző kultúrák, sőt régiók illetve országok esetében a világ történései iránti érdeklődés és azok hírértékének mértéke logikusan eltér. A terrorizmus, különösen az öngyilkos merényletek megítélése az adott kultúrától függ, habár az öngyilkos merényletek gyakorta még a terror eszközének alkalmazására kényszerülő társadalmak széles rétegeiből is elutasítást váltanak ki. Az öngyilkos terrorizmust alkalmazó csoportoknak emiatt jól meg kell választani, hogy mikor és miért nyúljanak a „végső megoldás” taktikájához, különben támogatottságukat teszik kockára.⁴

Az ideológiák tekintetében ugyancsak árnyaltabb a kép a széles körben elterjedt sztereotípiákban foglaltaknál. Ez esetben azonban nem vallási, hanem inkább politikai ideológiák dominálnak. A Sri-Lankán működő Tamil Tigrisek (LTTE) nevű terrorcsoport az ortodox kommunizmus platformján rasszista felhangokat is tartalmazó ideológiájával évtizedek óta függetlenségi/felszabadító harcot folytat a legitim kormánzzal szemben. Az öngyilkos merényletek terén az LTTE riasztó referenciákkal bír: fanatikusai 1980 és 2000 között összesen 168 öngyilkos támadást hajtott végre katonai és civil célpontok ellen, ami kétségtelenül vezető pozíciót jelentett e téren; a szervezet fejlesztette ki illetve alkalmazta, továbbá első alkalommal a derékra erősíthető robbanóanyaggal megrakott „öngyilkos övet”.⁵ Ez is azt bizonyítja, hogy az öngyilkos terrorizmusnak a vallási fundamentalizmus nem kizárólagos feltétele. Az öngyilkos merényletek alkalmazásának oka sem a vallási szélsőségesesség. *A fundamentalista eszmék legfeljebb az érintett társadalom tagjainak mobilizálására szolgálhatnak. Valós oknak számít viszont az adott társadalom vagy csoport normális politikai és gazdasági működését gátló vagy ellehetetlenítő érdekelletétek folyamatos jelenléte. Ezek elhúzódása demoralizálhatja vagy radikalizálhatja a közösség tagjait.* A hosszantartó társadalmon belüli vagy azok közötti konfliktusok jellegzetessége a váltakozó intenzitás, azaz két konfliktusos időszak között mindig van egy viszonylagosan nyugalmas periódus. Az időről-időre kieleződő konfliktusok alkalmával a felek a rendelkezésükre álló összes lehetséges eszközt felhasználva kísérik meg saját érdekeik érvényesítését ohatatlanul az ellenérdekelte fél rovására. A terrorizmus eszközét mindig a hátrányosabb helyzetben lévő közösség kénytelen alkalmazni. Ebből következik, hogy az erőszak alkalmazásának opciója kényszerhelyzetet feltételez. A

⁴ 1980 és 2003 között világszerte közel 10.500 terrorakciót követtek el (1. ábra), ebből összesen 315 volt öngyilkos merénylet. Ezeket Libanonban, Izraelben, Törökországban, Indiában, Sri Lankán, Csecsen-földön, Irakban, Szaúd-Arábiában, Marokkóban, Algériában, Jemenben és az Egyesült Államokban követték el. Ezek áldozatai (az elkövetőket nem számítva) 48%-át adják az ez időszakban történt összes terrorakcióban életüket veszítetteknek úgy, hogy az öngyilkos merényletek az összes terrorakciónak csupán 3%-át teszi ki. Utóbbi adat rendkívül jól példázza az öngyilkos merényletek hatékonyságát. Az elemzés logikáját megfordítva viszont arra a következtetésre juthatunk, hogy azokban a régiókban, ahol a terrorcselekmények száma a vizsgálati időszakban magas, ott bizonyosan megoldatlan politikai konfliktusok húzódnak meg a háttérben (2. ábra).

⁵ Liberation Tigers of Tamil Elam — http://en.wikipedia.org/wiki/Tamil_Tigers#Suicide_bombing (letöltés ideje: 2007. május 16.)

válságos időszakok ismétlődése során a korábban sikerrel bevetett taktikák elavulnak, a megváltozott körülmények között már nem képesek kiváltani a szükséges hatást. Terrorista taktikák esetében ez azt jelenti, hogy a támadott fél eredményes védekezik az ellene irányuló támadásokkal szemben. Ez „erőszakspirált” generál, ami újabb és az addigiaknál erősebb hatást kiváltani képes taktikák alkalmazását jelenti. Az öngyilkos merénylet éppen ilyen végletes módszer.

Ez jelenleg a terrorizmus „ultima ratio”-jának is nevezhető. A teljességigénye nélkül célszerűnek tartom a fentieket példákkal illusztrálni. Tipikusan elhúzódónak és konfliktusos jellegűnek számít az Izrael-palesztin viszony. Ennek a vizsgált időszakban (1980-2007) két kiélezett időszakát lehet megkülönböztetni: az első Intifáda (felkelés, lázadás) 1987 és 1993 között, majd a második intifáda, ami 2000 szeptemberében kezdődött, és mind a mai napig tart.

A statisztikai adatok azt mutatják, hogy mindkét intifáda ideje alatt a terrorcselekmények száma jelentősen megnőtt, majd a két lázadás között alacsony szinten stagnált. Az első intifáda során az öngyilkos merényletek száma az összes terrorakció számához képest elenyésző volt, míg a második felkelés kezdetétől fogva ugrásszerű emelkedés tapasztalható (2000-ben csupán néhány akció, majd 2001-ben közel 30). A második felkelés során az öngyilkos akciók időbeli eloszlása és növekedési tendenciája az egyéb robbantásos cselekményekével mutat korrelációt. A kiélezett konfliktus időszakához mérten az öngyilkos taktika gyakorisága — a robbantásos cselekményekével párhuzamosan — növekszik, míg az egyéb, kevésbé pusztító módszerek előfordulása arányosan csökken. Ebből az következik, hogy az öngyilkos támadások az összes terrorakció számarányában magasabb százalékponttal jelennek meg alátámasztva a fenti gondolatmenetet.⁶ A robbantásos cselekmények és az öngyilkos merényletek közötti párhuzam az e két fajta akciókhoz használt robbanóanyaggal magyarázható (birtoklása mindkét taktika alkalmazását lehetővé teszi).⁷ Tekintve, hogy az öngyilkos merényletek a robbantások kategóriájába tartoznak, a párhuzam és a mennyiségi mutatók aránya logikusnak tűnik. Amennyiben górcső alá vesszük az Irakban elkövetett terrorcselekmények (4. és 5. ábra) viszonylatában az öngyilkos akciók arányának alakulását, egy ponton az izraeli-palesztin relációtól eltérő eredményre jutunk. Az öngyilkos merényleteknek végső eszközként történő alkalmazásának tendenciájából levonható következtetés azonos, azonban Irak esetében az elkövetett öngyilkos akciók száma nagyobb ingadozást mutat, mint az ottani terrorcselekményeké általában.⁸ Ennek hátterében az iraki belpolitikai viszonyok meglehetősen bonyolultsága és azok folyamatos változása áll, aminek keretében a számos érdekelt fél által kötött alkuk eredményeként az erőszak időszakosan és területileg is alábbhagy. Az izraeli-palesztin viszonyban ezzel szemben a kevesebb szereplő és a letisztultabb érdekviszonyok miatt az ellenérdekelt felek közötti megállapodások tartósabbak, így az erőszakos cselekmények számnak alakulása kevésbé hektikus. Ezen túlmenően Irakban a 2003-as koalíciós bevonulás óta a terrorakciók száma kis kilengésekkel emelkedő tendenciát mutat érdemi viszonyítást lehetővé tevő hosszabb konszolidáltabb időszak nélkül — pl. palesztin-izraeli konfliktus. (Terjedelmi okból a vizsgált jelenségeket kiváltó politikai okokat és konkrét eseményeket munkámban szándékoltan nem tárgyalom.)

A következőkben az öngyilkos terrorizmus személyiség-lélektani vizsgálatára kerül sor. A két jelenség közötti különbség érzékeltethetősége okán célszerűnek tartom elsőként a hagyományos öngyilkosságot megvizsgálni. A tudományos definíció az öngyilkosságot elkövető személyt „áldozatként” jelöli teljesen jogosan.⁹ A cselekedet elkövetője saját életének kioltásával az életet negligálja. Súlyos mentális betegségben (pl. szkizofréniában, mániás

⁶ The characteristics of suicide terrorists: An empirical analysis of Palestinian terrorism in Israel, <http://nssc.haifa.ac.il/Terror/articles/profile.html> (letöltés ideje: 2007. május 19.)

⁷ Az öngyilkos taktika eddig ismertté vált kivitelezési formái a testre szerelt robbanótöltet működésbe hozása, a robbanóanyaggal megrakott gépjárművek meghatározott helyszínen és időpontban annak vezetője általi robbantása, valamint ugyancsak járműveknek (a bennük lévő nagymennyiségű üzemanyag miatt elsősorban utasszállító repülőgépek) valamely kiválasztott célpontra történő rávezetése. Utóbbira eddig sem Irakban, sem Izraeli érdekeltségek ellen nem került sor. A robbantásos akciókat időzítő szerkezettel felszerelt, távirányítású vagy önkidő (pl. kézigránát) bombákkal hajítják végre.

⁸ Az öngyilkos merényletek számának alakulása Irakban 2003-tól 2007-ig
MELLÉKLET (5. ábra), forrás: MIPT Terrorism Knowledge Base - www.tkb.org/chwiz1.jsp (letöltés ideje: 2007. május 15.)

⁹ Durkheim, Émile: Az öngyilkosság (szociológiai tanulmány), Budapest, Osiris Kiadó, 2000., p. 32.

„Öngyilkosságnak nevezünk minden olyan halálesetet, amelyet közvetlenül vagy közvetve magának az áldozatnak valamilyen pozitív vagy negatív tette idézett elő, ha tudta, hogy aktusa szükségképpen erre az eredményre vezet. Az öngyilkossági kísérlet az így definiált aktus, amely megszakadt, mielőtt a halál bekövetkezett volna.”

depresszióban, szorongásos zavarban) szenvedő emberek kitétek az öngyilkosság veszélyének.¹⁰ Az öngyilkosság nem egyfajta különös betegség, nincsenek öngyilkos típusok vagy személyiségek. Bárki juthat olyan állapotba, ahol az önpusztítás közeli, szinte kézzelfogható alternatívává válik. *Ahhoz, hogy ez az állapot bekövetkezzen, sok tényező pillanatnyi kedvezőtlen, tragikus együttállása szükséges. E tényezők nem egyik napról a másikra jelennek meg, hosszú ideig lappanghatnak a háttérben.* A legtöbb öngyilkossági kísérlet illetve véghezvitt öngyilkosság háttérében a legfontosabb tényező a kezeletlen depresszió, ez ugyanis sokszorosára növeli a tett bekövetkeztenek kockázatát.¹¹ Egy másik értelmezés szerint az öngyilkosság egy hosszú folyamat vége, ami az egyénnek a társadalomtól való elidegenedéséről szól. Ennek során a konfliktusainak feloldásában sikertelen egyén frusztrációja depresszióhoz vezet, majd szenvedélybeteggé válik (pl. alkoholizmus, kábítószer függőség) és végül kialakul az öngyilkosságot gyakran megelőző neurózis.¹² A klasszikus értelemben vett öngyilkosság fogalmának megismerését követően az öngyilkos merénylő pszichéjének feltérképezéséhez először is szükségesnek tartom a terrorista személyiségjegyeinek bemutatását. Abból kiindulva kerül sor az öngyilkos akció végrehajtására képes személyiség jellemvonásainak elhatárolására.

A pszichológia tudományában közmegegyezés van abban, hogy terroristának senki sem születik, hanem az egyén egy társadalom- és személyiség-lélektani szempontból jól követhető fejlődési ívet jár be. Ennek során a következő három egymásra épülő alapfeltétel valósul meg:

- a személyiségfejlődés további irányát meghatározó súlyos pszichés behatás gyermekkorban, ami a normális érzelmi fejlődét megakadályozza (sok terroristánál ez a szülők erőszakos halála, amit súlyosbít az, ha a gyermek személyesen éli meg szerettei elvesztését);
- serdülőkorban (a 10 és 14 éves kor közötti időszakban) az érzelmileg könnyen befolyásolható és tartást, elismerést kereső egyén — aki gyermekora traumatikus élménye miatt úgynevezett „személyiségdeficitben” szenved — külső hatásra egy számára katartikus megvilágosodást jelentő valamint életének értelmet adó eszméhez csatlakozik;
- az így fejlődő személyiség súlyos konfliktusokkal terhelt társadalomban nő fel, ahol a közösség érdekeinek érvényesítésére alkalmazott eszközök rendszerében az erőszak jelen van.¹³

Az ilyen körülmények között felnövekvő személy esetében mind a gyűlölet tárgya, azaz az ellenségkép, mind a közös érdeket megjelenítő ideológia adott. Ez pedig megfelelő befolyásolás hatására könnyen vezethet a fanatikus attitűd kialakulásához.

Nem törvényszerűen válik fanatikussá az összes hasonló profilú személyiség, azonban ebben a körben a legnagyobb az erre való hajlandóság foka. A fanatikusok tetteiket sajátos módon igazolják. Saját maguk számára cselekedeteik logikusnak és helyesnek minősülnek. A külvilágot szelektív módon érzékelik, ami képessé teszi őket arra, hogy küldetésüket fel nem adva hosszú ideig feltűnésmentesen éljenek akár az ellenségesnek tekintett közösségben, majd a megfelelő időpontban fegyelmezetten végrehajtsák akcióikat. Az erőszak elfogadásának és alkalmazásának háttérében gyakorta személyes bosszúvágy is áll. Az eszméhez vagy valamely azt képviselő karizmatikus személyhez való erős kötődés, és a vele szembeni alávetés mértékétől függően az egyén akár öngyilkos merénylet végrehajtására is hajlandóvá válhat. Számos kutatás bizonyítja, hogy a serdülőkorban fanatizált egyéneket beállítódásuk életük végéig elkíséri.¹⁴ Az korábbiakban leírtak alapján a terrorizmus is a fizikai erőszaknak konkrét csoportcélok megvalósítása érdekében történő célirányos alkalmazása. Az érdekek ilyen módon történő képviselésére — még ha azok a csoport szintjén maximálisan elfogadottak is — csupán a csoport néhány, saját szerepét küldetesként értelmező, és ehhez mérten megfelelően fanatikus tagja vállalkozik. Az érdekkülönbség mértékétől függően az erőszakos eszközök elfogadottsága a csoporton belül növekszik, ami a tagok fanatizálhatóságának fokozódásával jár együtt. A fanatikusok feltétel nélküli odaadásának háttérében egyfajta leegy-

¹⁰ Dr. Sümegi András, Dr. Fekete Sándor, Dr. Rihmer Zoltán: Öngyilkosság, www.tebolyda.hu/faliujsag/sajtofigyelo/200110/nszb20011003o.htm (letöltés ideje: 2007. május 15.)

¹¹ I. m. uo.

¹² Andorka Rudolf: Bevezetés a szociológiába, Osiris Kiadó, Budapest, 1997., p. 530-541.

¹³ Zum Terroristen wird man nicht geboren — <http://science.orf.at/science/news/23842> (letöltés ideje: 2007. május 23.)

¹⁴ I. m. uo.

szerűsítő gondolkodásmód áll, ami átmenet nélkül határolja el a „jó” és a „rossz” kategóriákat. A személy alapbeállítódása szempontjából ennek előfeltétele a valamely ideával szembeni abszolút és teljességgel rugalmatlan alávetés. Ettől függetlenül nem tekinthető fanatikusnak mindenki, aki erősen hisz valamiben. A szignifikáns tényező a fanatikusok szolgálai alávetése, azaz olyan szintű azonosulás a céllal (küldetéstudat), ami annak elérése érdekében bármilyen eszköz alkalmazását elfogadhatóvá teszi. Ezen keresztül válik mind mások elpusztítása, mind az önpusztítás (esetünkben ezek együttes megvalósulása) elfogadható opcióvá. *Küldetéstudata által a terrorista magát az „igazság” harcosának tartja, és magát a törvények fölé helyezve saját háborút folytat.* Teszi ezt úgy, hogy az erőszak — alapvetően állami — monopóliumát kisajátítja. A terrorszervezetek túlélését garantáló szigorú konspirációval együtt járó titokzatosságból adódóan a terrorista környezetétől nem kap visszacsatolást. Így könnyen kialakul benne a *hit, hogy ő mag és tetteinek hatása is korlátlan. Küldetéstudata és saját jelentőségébe vetett hite optimista én-képpel párosul.*¹⁵ Ezen alapfeltételek tekintetében a terrorista és az öngyilkos merénylő fejlődési íve azonos, azonban — éppen a szent ügy érdekében történő végső áldozat pszichikus háttere miatt — személyiségjegyeik mégis elkülöníthetők. *A klasszikus terroristától eltérően az öngyilkos fanatikus csak eszmék irányába képes a végső önfeláldozásra, az emberek irányába közömbös, teljes mértékben képtelen az empátiára és az érzelmekre. Belső üresség, depresszió és kétségbeesés jellemzi,* ami az alapvetően pozitív beállítódású hagyományos terroristától szintén megkülönbözteti. Az öngyilkos merénylő az eszmének való teljes alávetésen keresztül az eszme részévé válik, emellett saját jelentőségét küldetéséből eredően mások fölé helyezi. Ebből a szempontból *az öngyilkos fanatikus erősen nárcisztikus jeleket mutat.* A terroristától e tekintetben nem különbözik.¹⁶ Az empátia és az érzések kiöleése tudatosan, szigorú tréninggel és önkontrollal történik. Az abszolút érzelmesség igényének hátterében a terrorakció sikerén túl az egyénnek mind a pozitív (pl. szeretet, valahova tartozás, hála), mind a negatív (pl. büntudat, szégyenérzet) érzelmeitől való pánikszerű félelme és ebből eredő teljes elhatárolódása áll. *Az öngyilkos terrorista számára az érzelmi nyíltság egyenértékű a sebezhetőséggel. Komoly veszélyforrásként tekint a szeretetre, ami önfeláldozással, odaadással, alkalmazkodással és különösen érzelmi függőséggel jár.* A fanatizmus egyik fontos ismérve tehát a kötődésre való teljes képtelenség. A fanatizáló ideológiának részét képezik az érzelmek kiirtására irányuló instrukciók.¹⁷

A terrorakciók, különösen az öngyilkos merényletek gyakorlati kivitelezésekor még a jól ismert fanatikus elkövetők lélektani profiljának beható ismerete ellenére is felmerül a kérdés: emberi lények hogy lehetnek képesek ilyen hidegvérrel és tervszerűen saját életük feláldozására anélkül, hogy felfognák szándékuk és tettük embertelenségét? A fanatizált személyiség — mint az a fentiekben világossá vált — a végső áldozat vállalására is kész, azonban számos esetben derült fény arra, hogy az akciók végrehajtása során szükséges koncentráció, fegyelem és az öngyilkosság aktusának tényleges véghezviteléhez a pszichés indoktrináción túl tudatmódosító szerek is felhasználásra kerültek. A tartós „agymosás” és a megfelelő hatású kábítószeres együttes hatása az elkövető aktuális tudatállapotát úgy módosítja, hogy tettének következményét sem értelmi, sem érzelmi síkon érzékelni nem képes. E tudatállapotban az elkövető átlépi azt a lélektani határt, ahonnan nincs visszaút, így tökéletesen alkalmassá válik az öngyilkos akció végrehajtására. Tekintettel arra, hogy a kábítószeres tartós fogyasztása a mentális, szellemi és fizikai képességek leépülésével járó pszichés függőséget okoz, a merénylők közvetlenül végzetes akciójuk előtt kapják meg a szükséges adagot. Az adagolást szakemberek végzik. (Osama bin-Laden első embere Ayman al-Zawahiri is közéjük tartozik, mivel pszichiátriai és sebészi végzettséggel is rendelkezik. Al-Zawahiri-t szakképzettsége az la-Qaida terroristáinak indoktrinációjában is vezető szerephez juttatta.)¹⁸ Az „öngyilkos harcos” kategóriája a történelemben több ponton megjelenik. A II. világháborúban a japán kamikázék példáját érdemes megemlíteni, akiknek bizonyítottan amfetamint adtak bevetésük előtt. Így voltak képesek az akkori technikai színvonalon csekély találati pontosságú bombáikat gépükkel együtt a célpontokra vezetni.

¹⁵ Dr. Bolgár Judit, Dr. Szternák Nóra, Dr. Szternák György: A terrorizmussal kapcsolatos kutatások legújabb eredményei, Felderítő Szemle, IV. évf. 4. szám

¹⁶Wirth, Hans-Jürgen - Zeitgemässes über Terrorismus - Krieg und Tod, http://www.akdh.ch/terrorismus_extremismus.htm (letöltés ideje: 2007. május 27.)

¹⁷ I. m. uo.

¹⁸ An Anatomy of Today's Terrorism; PsychAssault: <http://www.cchr.org/index.cfm /8130> (letöltés ideje: 2007. május 29.)

Az öngyilkos merénylők végleteket megjelenítő attitűdje kapcsán joggal vetődik fel egy újabb kérdés: a tartós indoktrináció során kialakuló személyiség és/vagy a kábítószer hatása alatt az elmeállapot kórosnak tekinthető-e? A válaszhoz vizsgálni kell a kóros elmeállapotok fajtáit és azok ismérveit.¹⁹

Ebből kitűnik, hogy a számos kóros elmeállapot típus közül a paranoiditás²⁰ tünet-együttesében szerepelnek olyan elemek (üldöztetés érzése, fanatikus attitűd, üldözö likvidálására való hajlandóság, bizalmatlanság, gyanakvás, racionális ellenérvek elutasítása, saját logikájú öncélú igazságkeresés, külvilággal szembeni közönyöség), amelyek a terrorista személyiségre, így az öngyilkos merénylőkre ugyancsak jellemzőek. Ez alapján a terroristák és öngyilkos társaik elmeállapota személyiségjegyeik alapján kórosnak tekinthető. Fontos adalék azonban, hogy a kóros elmeállapot — az elmebetegségtől eltérően — az elmeműködésnek nem feltétlenül tartós, azonban mindenképpen kóros állapotát jelöli, azaz időlegesen épelméjűeknél is előfordulhat. Ez esetben tudatzavarról beszélünk, amit pl. toxikus anyagok (ilyenek a kábítószer) kiválthatnak.²¹ A kábítószer hatása alatt cselekvő fanatikus terrorista következképpen akár épelméjűnek is tekinthető, azonban legjobb esetben is ideiglenes tudatzavarban szenved. Tudományos tény továbbá, hogy az elmebetegségből eredő kóros elmeállapot örökletes, de szereshető is. A szereshető elmebetegség szervi elváltozások eredménye vagy a szellemi higiéné elhanyagolásából fakad. A szellemiség elhanyagolásának egyfajta megnyilvánulása az egyoldalú, beszűkült gondolkodást megkövetelő ideológiák elfogadása. A fanatizálás folyamatában az „agymosáson” átmenő, majd kizárólagosan a gondolatvilágban elmélyülő szélsőségesek az indoktrináció eredményétől függően tehát az elmebetegség szintjét elérő személyiségtorzulást is szenvedhetnek.

A női nemhez való rendellenes viszonyulás ugyancsak az öngyilkos merénylők személyiségének jellemzője. Ennek eredője azonban elsősorban az iszlám kultúrában keresendő. Az iszlám kultúrában a nők elnyomásának és a férfiak nárcizmusának történelmi hagyományai vannak. A globalizációval világszerte terjedő, egyenlőséget hirdető nyugati értékrend a muzulmán világot sem hagyta érintetlenül. Hithű muzulmán férfiak tömegei ezt önérzetük megsértéseként élik meg, ami közvetlenül járul hozzá fundamentalizmus erősödéséhez. A nőkhöz való viszony abnormalitása tehát a férfiak és nők világának szigorú különválasztásából ered. A vallást ugyanezen okból félreértelmezők azt hirdetik, hogy a nő hordozza magában az összes bűnt. Ez legitimálja a nők lealacsonyítását és megalázását. A mereven vallásos muzulmánok körében gyakori, hogy a „bűnös” női nemhez való vonzódás kialakulásának megelőzése érdekében felnőtt férfiak fiúgyermekkel létesítenek szexuális kapcsolatot. Az így traumatizált gyermek viszonyulása a női nemhez súlyosan terheltté válik, sok esetben a legalapvetőbb kapcsolat létesítésére is képtelenné válik.²² Így jutunk el a szexualitás ismételt kultúrafüggő kérdéséhez. Az előbbiekből kiindulva az öngyilkos terrorista frusztrációinak egyike a szerelem, az érzékiség és a szex — azaz a másik nem fizikai és lelki megismerésének — élményétől való megfosztottság. Ebből egy olyan kétoldalú félelem fejlődik ki, ami lehetetlenné teszi a normális viselkedést. A félelem egyrészt a nő mint „ismeretlen” tényező irányába nyilvánul meg, másrészt pedig a kielégítetlen tudatalatti libidó gerjeszti. Kulturális okból ennek az ösztönnek nemcsak a kielégítése tiltott, de a nemek szeparáltsága jelentette ismeretlenség miatt tárgya félelmet kelt. Ezzel szemben áll az a kép, amit a fanatizáló iszlám tanok a mennyországáról közvetítenek, ahol a „kiválasztottak” számára minden addig tiltott vágyukat beteljesíthetik. A manipulatív vallásoktatás ezt hangsúlyozva elsősorban a fiatal férfiak számára vonzóvá teszi a mártírhalál alternatíváját.²³ Az öngyilkos merénylő cselekedetének üzenete saját szemszögéből pozitív, azt hivatott félreérthetetlenül bizonyítani, hogy az általa képviselt érdek többet ér saját életénél. A

¹⁹ Paksi András: A kóros elmeállapot szabályozása a hatályos magyar büntetőjogban Bolyai Szemle 2001, X. évfolyam 2. szám

²⁰ „Paranoiditás: különféle mélységű formái elsősorban a személyiség típusától (aszténias vagy szténikus) függően alakulnak szenitív vagy expanzív jellegűvé, de az üldöztetés - akadályoztatás érzése általános érvényű. Tartalmilag a származási, szerelmi, fanatikus, feltalálói, féltékenységi, perlekedési és mérgeztetési túlértékelések, illetve téveszmék észlelhetők gyakran keveredve. Kérdés az állapot súlyossága, ugyanis csak a pszichózis szintjét elérő állapotok a jelentősek, mivel ezekben kapnak a kóros tartalmak olyan érzelmi töltést, ami egyre jobban behajszolja a beteget az irracionális elhárításba, védekezésbe és különböző bűncselekményekbe (pl. az üldözö likvidálása). Sokszor a környezet is gerjeszti a betegség tüneteit, mivel a beteg bizalmatlan, gyanakvó és a racionális ellenérveket is elutasítja. Saját logikával beállított öncélú igazságkeresése gyakran korrigálatlan, más információkkal szemben közönyös; ebben a folyamatban becsületsértések, rágalmozások, hamis vádak a leggyakoribb cselekmények. A paranoiások ettől függetlenül tudnak alkalmazkodni.”

Forrás: I. m. uo.

²¹ I. m. uo.

²² Wirth, Hans-Jürgen: Zeitgemässes über Terrorismus - Krieg und Tod, [http:// www.akdh.ch/terrorismus_extremismus.htm](http://www.akdh.ch/terrorismus_extremismus.htm) (letöltés ideje: 2007. május 27.)

halál ez esetben nem az élet végét, hanem annak beteljesedését, a megüdvözülést jelenti. A felsőrendű eszme melletti feltétlen elkötelezettség bizonyosságtétele, ahol a „helyesnek” számító cselekedet véghezvívója végső áldozatával példát mutat, amiért a közösség mártírként (arabul shaheed) tartja meg emlékezetében. Az öngyilkos merénylő saját életének feláldozásán túl az „ellenséget” is elpusztítja, aminek az önfeláldozás ennek csupán esz-köze. Hatékonyság szempontjából — amit a statisztikai adatok is alátámasztanak — az öngyilkos akció messze felülmúlja az egyéb terrorista taktikákat, hiszen az elkövető a legmeglelőbb helyen és időpontban indítja be a nála lévő vagy testére szerelt robbanóanyagot.²⁴

Itt érdemes röviden szólni a „mártír” kifejezés tényleges jelentéséről. A mártír alapvetően az a személy, aki „hite, elvei vagy valamely ügy iránti elkötelezettsége miatt életét veszti vagy komoly szenvedést áll ki. Egy mártír halála a mártírság.” Kultúrától függően a mártírság kritériumai különbözőek. A kereszténységben mártíroknak neveztek azokat az ártatlanokat, akiket vallásuk vagy meggyőződésük miatt akaratuk ellenére megöltek. Példa erre a korai keresztények esete, akiket a római birodalomban üldöztek. Egyes keresztény mártírok megölésük ellen nem védekeztek, így jelenítve meg Jézus önfeláldozását. Az Iszlám azokat tekinti mártírnak, akik a muzulmán hitért folytatott harcban vesztik életüket. Néhány értelmezés szerint az öngyilkos merénylők is ide tartoznak, azonban az iszlám világban ez széles körben vitatott felfogás. E ponton két irányzat különül el: az egyik az Iszlám hit védelmezéséért folytatott harc áldoztát tekinti mártírnak, míg a másik a kifejezetten gyilkos küldetést (ami ártatlanok ellen is irányul) beteljesítő merénylőket.²⁵

Az öngyilkos merénylők személyiség-lélektani profiljának taglalásán túl célszerű elemezni a jelenség *társadalmi tényezőit* is. A szociológiai szempontú vizsgálódás egy adott közösségen belül olyan ismérveket vesz alapul, amely alapján ugyancsak egyfajta profil rajzolódik ki. A feldolgozott forrás palesztin-izraeli, sri-lankai, kurd, amerikai és német terroristákat vizsgál az elkövetők neme, életkora, családi állapota, vallási háttere, valamely szélsőséges szervezethez való tartozása, társadalmon belüli származása és terrorcselekményekkel kapcsolatos élményeik alapján. A kutatási hipotézis szerint az öngyilkos terrorista hímnemű, fiatal, egyedülálló, vallását jól ismeri, annak ideológiával azonosul, alacsonyabb társadalmi rétegből származik és valamely fundamentalista vallási szervezet tagja.²⁶ Az öngyilkos terrorista társadalmi jellemzői tekintetében az elemzés következtetései az alábbiak:

- öngyilkos merénylet elkövetésére a nyugati civilizációból származó terroristák esetében nem kell számítani;
- az öngyilkos terroristák között több a férfi (itt meg kell jegyezni, hogy kulturális okból az iszlám világban működő terrorszervezetek tagjai között a nők rendkívül kis számban vannak jelen);
- az elkövetők többnyire idősebbek a klasszikus terroristáknál;
- az önmagukat feláldozni képes merénylők jelentős hányadát adják az egyedülállók;
- a klasszikus terroristák jóval kisebb hányada részesült vallási képzésben;
- a vallási fundamentalista szervezetek több öngyilkos merénylőt vonzanak;
- az öngyilkos merénylők a társadalom alacsonyabb rétegeiből származnak;
- a hagyományos terroristák kisebb tapasztalattal rendelkeznek a terrorakciók végrehajtásában.²⁷

Habár az eredmény a hipotézist igazolja, az ismérvek összevetése eredményeként véleményem szerint ténylegesen a fentiek közül csak három ponton mutatkozik meg szignifikáns mértékű eltérés:

- az öngyilkos terroristák között az egyedülállók aránya 84,2%, míg ugyanez a hagyományos terroristák körében 60% (a különbség 24,2%);
- az öngyilkos merénylők 82,8% vallási képzésben részesült, a klasszikus terroristáknak csupán 36,1% (különbség 46,7%);

²³ Interview with Pierre Rehov, documentary filmmaker, on psychology behind suicide bombings, http://counterterrorism.typepad.com/the_counterterrorism_blog/2005/07/interview_with_. (letöltés ideje: 2007. május 18.)

²⁴ Dr. Bolgár Judit, Dr. Szternák Nóra, Dr. Szternák György: A terrorizmussal kapcsolatos kutatások legújabb eredményei, *Felderítő Szemle*, IV. évf. 4. szám

²⁵ <http://en.wikipedia.org/wiki/Martyr> (letöltés ideje: 2007. május 29.)

²⁶ The characteristics of suicide terrorists: An empirical analysis of Palestinian terrorism in Israel, <http://nssc.haifa.ac.il/Terror/articles/profile.html> (letöltés ideje: 2007. május 19.)

²⁷ I. m. uo.

— az öngyilkos támadók 88,4% kötődik valamely vallási fundamentalista szervezethez, amíg az arány a terroristák esetében 56,9% (a különbség 31,5%).²⁸

Ha a három aránypárt szemügyre vesszük, azonnal szembetűnik, hogy a legszignifikánsabb különbség a vallási képzés esetében (46,7%). Szintén jelentős az eltérés a szélsőséges szervezethez való kötődés kapcsán (31,5%). Viszonylagosan az egyedülállók arányában a legkisebb a különbség (24,2%). Az egyedülállóság, azaz agglégénység kulturális háttérű, ami a nemeknek a vallás által rendelt szigorú elkülönülésben gyökerezik. E három elem közös vonása a valláshoz való kötődés mértéke. Összegezve megállapítható, hogy a hagyományos és az öngyilkos terroristák szociológiai értelemben az Iszlámhoz való viszonyukban különböznek érdemben.

A tanulmány konklúziója azt mondja ki, hogy szociológiai megközelítéssel a hagyományos terrorista — a három meghatározó különbséget jelző komponens okán — különül el az öngyilkos merénylőtől. Az állítás a maga nemében igaz, azonban a szignifikánsnak számító eltérésektől eltekintve az adatok által indikált eltérés nem markáns. Ebből eredően az elemzés következtetései, és az ahhoz felhasznált számadatok összevetése alapján saját megítésem szerint a jelenségnek a társadalomtudomány módszerével történő elemzésekor leginkább egy olyan profil állapítható meg, aminek csupán néhány eleme tekinthető biztosnak. Az alábbi példában a személyiség-lélektani és a szociológiai elemek egyidejű megjelenése figyelhető meg.

Az öngyilkos fanatikus torz lelkiállagát példaszerűen tárja elénk a 2001. szeptember 11-ei terrorakciók egyik elkövetőjének, Muhamed Atta-nak a — pszichológiai szempontból rendkívül tanulságos — végrendelete.²⁹ A 18. pontból álló írás néhány kitétele (5., 6., 11.) a merénylőnek a női nem tisztátalanságától való viszolygására mutat rá. Muhamed Attának a nőkhöz való rendellenes viszonyán túl a végakaróban megjelenik még a szexualitás kóros értelmezése (8., 9.), több iszlám rítus (2., 3., 10., 12.-15.), valamint számos intelem a hátramaradók számára (17., 18.). Saját temetési szertartásának körülményeiről és menetéről meglehetősen részletességgel rendelkezik, valamint többször kéri, hogy azon minél több hithű muzulmán vegyen részt, és imádkozzanak lelki üdvéért. Ez az Iszlámmal szembeni feltétel nélküli alávetésén túl azt hivatott kifejezni, hogy önfeláldozó tettéért cserébe tiszteletet vár el, hangsúlyosan a hithű muzulmánoktól. Ezzel a világot hívőkre és nem hívőkre osztja, ami gondolati merevségét jelzi. A 14. pontban bűnbocsánatot kér, azonban magát az akciót és így saját jövőbeli tettét kivonja a bűn kategóriája alól, azaz legitimálja azt. (A végrendelet tartalma alapján összességében feltételezhető, hogy annak megírásakor az akció során alkalmazandó eszközt még nem választották ki, mivel végakaratóban Muhamed Atta saját holttestének kezelésével kapcsolatosan is több kérést megfogalmaz.) Érdemes megjegyezni továbbá, hogy a dátum szerint a végrendelet 1996-ban, több mint öt évvel az Egyesült Államokbeli terrorakció sorozatot megelőzően íródott.

Ennek elsődleges üzenete véleményem szerint az, hogy Muhamed Atta eltökéltsége megkérdőjelezhetetlenül szilárd volt már jóval az akciót megelőzően. Sorsa beteljesülésének módját tehát évekkel annak bekövetkezése előtt tudta, és küldetésétől semmi sem tántorította el, habár az akció előkészítése érdekében a nyugati országokban eltöltött évek alatt bizonyosan rengeteg olyan inger érte, amelyek próbára teheték elkötelezettségét (a végrendelet 18. pontjában megjelenik). Ebből levonható még az a logikus következtetés is, miszerint a terrorista attitűdje már 1996-ban nagymértékben fanatizált volt, így teljes mértékben rigid személyiségét a hosszú évek alatt őt ért behatások sem voltak képesek befolyásolni. Ezt támasztják alá Muhamed Atta önéletrajzi adatai is.³⁰ Radikalizálódásának időszakán kívül a rövid önéletrajzban az öngyilkos terrorista személyiségjegyeire (radikális gondolkodás, karizmatikus személyiség, intelligencia, másképp gondolkodás merev elutasítása, nyersesség, szilárd ellenségkép) és szociológiai jellegzetességeire (életkor, középosztálybeli származás egy konfliktusokkal terhelt térségből, képzettség, erős vallásosság) vonatkozóan több elem is jelen van. Következésképpen Muhamed Atta életével és tetteivel valóban az öngyilkos merénylő ideáltípusát adta.

²⁸ I. m. uo.

²⁹ Muhamed Atta végrendelete: MELLÉKLET, forrás: Muhamed Atta's last will and testament www.pbs.org/wgbh/pages/frontline/shows/network/personal/attawill.html (letöltés ideje: 2007. május 19.)

³⁰ Muhamed Atta önéletrajza: — MELLÉKLET, forrás: Muhamed Atta www.globalsecurity.org/security/profiles/mohamed_atta.htm (letöltés ideje: 2007. május 19.)

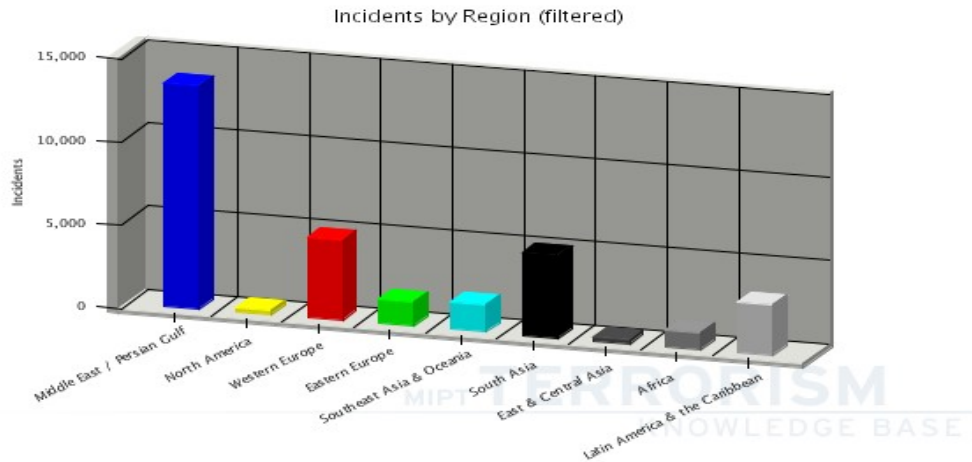
Munkám megállapításaiból kiindulva kijelenthető, hogy *a jelenség elleni hatékony fellépés érdekében mindenképpen szükséges a személyiség-lélektani és a szociológiai vizsgálatok eredményeinek összevonása*. Fel kell azonban ismerni, hogy a két aspektus más és más módszerek alkalmazását teszi szükségessé. A terrorizmus, és különösen az öngyilkos merénylők zárt világában a pszichológiai vizsgálat rendkívül bonyolult, hiszen az elkövető öngyilkos merénylőként történő azonosítását, azaz halálát követően kizárólag az őt ismerők elbeszéléseire, illetve — amennyiben van — a hátra maradt írásokból lehet elemzést készíteni (Muhamed Atta), majd bármilyen következtetést levonni. A társadalomtudomány ezzel szemben olyan adatokkal operál, amelyek hozzáférése rugalmasabb, azonban érdemi vizsgálatot lehetővé tévő mennyiségben és minőségben történő beszerzésük idő és energiaigényes. Az alapos adatgyűjtést követő elemzés ennek ellenére fontos megállapításokat tesz lehetővé, ami főként az előrejelzésben hasznosítható. (A szociológusok munkáját az adekvát statisztikai módszer kiválasztása tovább bonyolítja, ami egyező adatok feldolgozása esetén kis eltérések esetén akár ellenkező előjelű eredményhez is vezethet. Ez a statisztikai adatok elemzésére általánosan igaz).

Összességében a jelenségre alkalmazott szociológiai elemzésben megjelenő ténylegesen szignifikáns eltérést mutató indikátorok viszonylag alacsony számát figyelembe véve megállapítható, hogy *az öngyilkos merénylő a hagyományos terroristától személyiség-lélektani oldalról valóban egzaktabb módon határozható el*. Tény azonban, hogy *a gyakorlat szempontjából az öngyilkos merényletek előrejelzésére a társadalomtudományi elemzés hatékonyabban alkalmazható*, még ha személyre szabottan nem is képes az öngyilkos merénylő azonosítására. Az öngyilkos terrorizmus stratégiai jelentőségével összefüggésben az elemzés eredményiből kiinduló megállapítások meggyőződésem szerint koherensen támasztják alá az előzetes feltételezést. Következtetésem szerint *azokban a térségekben, ahol az egymással szemben álló felek viszonyát az aszimmetria jellemzi, a hátrányosabb helyzetben lévő félnek az érdekérvényesítés sikerére vonatkozó aktuális elvárása határozza meg az öngyilkos taktika alkalmazásának rációját*. A fenti vizsgálat alapján meggyőződésem szerint tehát a munka-mottó felvetését — különösen az öngyilkos terrorizmus stratégiai jelentősége oldaláról — szintén helytállóan találom. Záró következtetésemben ezt némiképp árnyalva a következő megfogalmazást tartom a leghelytállóbbnak: *az öngyilkos terrorizmus az ellenérdekelt felek közül az aránytalanul gyengébb helyzetben lévők hatékony nyomásgyakorló eszköze*.

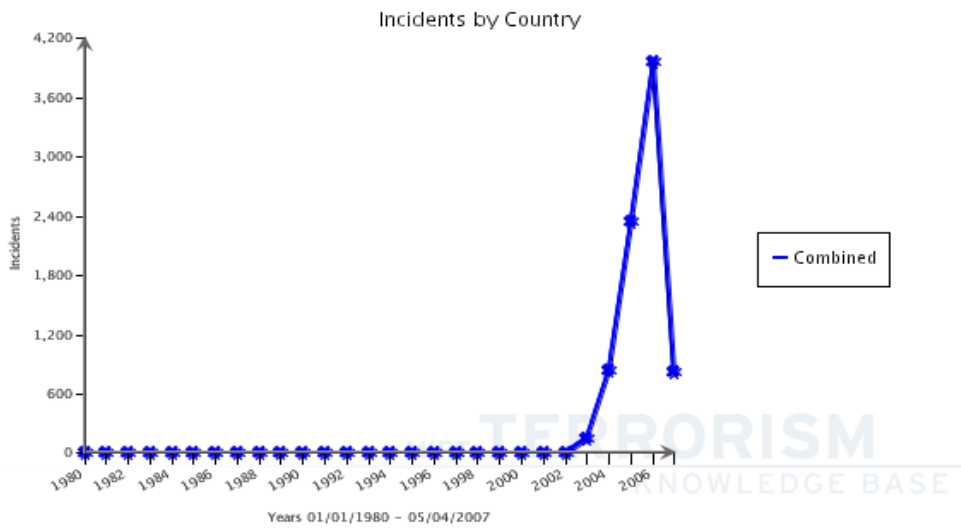
MELLÉKLET

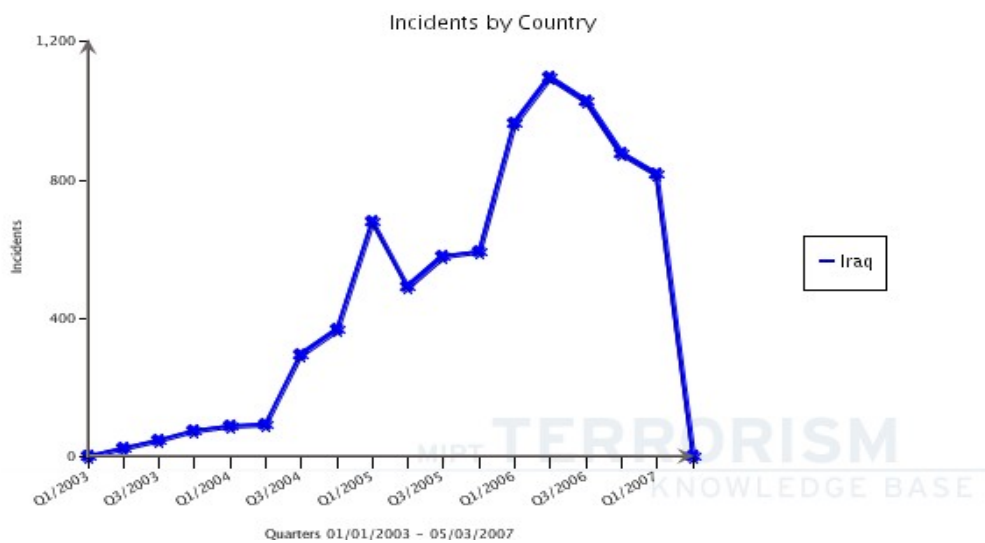
1. számú ábra: A terrorcselekmények számának alakulása globálisan 1980-tól 2007-ig (Forrás: MIPT Terrorism Knowledge Base — www.tkb.org/chwiz1.jsp)

2. számú ábra: A terrorcselekmények számának alakulása régióként 1980-tól 2007-ig
(Forrás: MIPT Terrorism Knowledge Base — www.tkb.org/chwiz1.jsp)

3. számú ábra: A terrorcselekmények számának alakulása Irakban 1980-tól 2007-ig
(Forrás: MIPT Terrorism Knowledge Base — www.tkb.org/chwiz1.jsp)

5. számú ábra: A terrorcselekmények számának alakulása Irakban 2003-tól 2007-ig
(Forrás: MIPT Terrorism Knowledge Base — www.tkb.org/chwiz1.jsp)

(A forrás az „öngyilkos merénylet” ismérve alapján grafikon készítésére nem alkalmas.)

Az öngyilkos merényletek számának alakulása Irakban 2003-tól 2007-ig

- 2003. március-július — 4 (támadás), 5 (merénylet, ahol van adat)
- 2003. augusztus-december — 23, 27
- 2004. január-május — 29, 31
- 2004. június-október — 40, 44
- 2004. november — 2005. március — 73, 78
- 2005. április-szeptember — 112, 170
- 2005. október — 51
- 2005. november — 23
- 2005. december — 9
- 2006. január-április — ~100
- 2006. május — 9
- 2006. június — 11
- 2006. július — 17
- 2006. augusztus — 9
- 2006. szeptember — 14
- 2006. október — 34
- 2006. november-december — 62
- 2007. január — 17
- 2007. február-március — 92
- 2007. április — 57

Muhamed Atta önéletrajza (angol nyelvről fordította a szerző)

- Muhamed Atta egy középosztálybeli család sarjaként Egyiptomban született. Apja ügyész. Városmérnöki tanulmányokat folytatott szülőhazájában, majd Németországban.
- Az 1990-es évek közepén radikalizálódott Németországban.
- Ottani barátai karizmatikusnak, intelligensnek tartották, a másképp gondolkodókkal szemben intoleránsnak mutatkozott. Idegenekkel szemben nyersen viselkedett.
- 1996-ben Hamburgban egy muszlim diákszövetséget próbált létrehozni; 1997-ben csatlakozott az ottani Quds munkacsoporthoz, amelynek küldetése a muzulmánok és keresztények közötti szakadék áthidalása volt.
- Antiszemita és Amerika-ellenessé vált azt állítva, hogy egy New Yorkban működő világméretű zsidó mozgalom tartja kezében a világ gazdaságát és a médiát. Azt hirdette továbbá, hogy Saddam Hussein az USA beépített embere volt azzal a céllal, hogy az Egyesült Államok megtámadhassa a Közel-Keletet.
- A 9/11-es akció résztvevőjévé 1999-ben Afganisztáni utazása során vált.

Muhamed Atta végrendelete (angol nyelvről fordította a szerző)

„A mindenható Isten nevében

Végrendelet (szó szerint halotti bizonyítvány)

Halálomat követően az alábbiakat kívánom: Mohamed vagyok, Mohamed Elamir Awad Elsayed fia. Hiszem, hogy Mohamed próféta Isten küldötte, és hogy minden kétséget kizáróan eljön az idő, midőn Isten feltámasztja majd a sirjaikban lévőket. Azt akarom, hogy a családom és mindenki, aki végrendeletemet olvassa, félje a Mindenható Istent, és ne hagyják, hogy a földi élet dolgai megtévesszék őket. Félték Istent és az ő prófétáit, ha igazhitűek. Azt akarom, hogy úgy cselekedjenek, mint ahogy Ibrahim (a próféta) saját fiának mondta: jó muzulmánként halj meg! Amikor meghalok, azt akarom, hogy a tulajdonomat öröklők az alábbiakat tegyék:

1. Azok, akik a testemet a temetésre felkészítik jó muzulmánok legyenek, mert az magára Istenre és az ő megbocsátására emlékeztet majd.

2. Azok, akik a testemet előkészítik, csukják le a szemeimet és imádkozzanak, hogy a mennybe jussak, és adjanak rám új ruhát, ne azt, amiben maghaltam.
3. Nem akarom, hogy bárki sirasson, vagy a ruháját tépje, vagy az arcát verje, mert az mind szentségtelen dolog.
4. Nem akarom, hogy bárki megcsókoljon vagy elbúcsúzzon tőlem halálomkor, aki életemben nem volt velem.
5. Nem akarom, és nem járulok hozzá ahhoz, hogy terhes nő vagy bármely más tisztátalan személy jelen legyen.
6. Nem akarom, hogy nők jöjjenek részvétet nyilvánítani a házamhoz. Nem vállalom közösséget azokkal sem, akik halott testem előtt állatot áldoznak, mert az ellenkezik az Iszlámmal.
7. Azok, akik a testem mellett állnak majd, emlékezzenek Allahra, az Istenre és imádkozzanak azért, hogy az angyalokkal legyek.
8. Azok, akik a testemet tisztítják, jó muzulmánok legyenek és ne legyenek sokan.
9. Az a férfi, aki a testemet a nemi szervem környékén megtisztítja, viseljen kesztyűt, hogy ne érjen hozzám.
10. A testemet borító ruha három fehér darabból álljon, ami ne legyen sem selyem, sem egyéb drága szövet.
11. Temetésem során, majd azt követően bármikor nők ne menjenek a síromhoz.
12. A temetésem során mindenki legyen csöndben, mert Isten azt mondta, hogy szereti a csendet, amikor a Koránt éneklük temetéskor. A temetés ne nyúljon hosszúra, de sokan legyenek ott, akik értem imádkoznak.
13. Olyan helyre temessenek, ahol jó muzulmánok nyugszanak. Arcom Mekka felé nézzen.
14. Jobb oldalamba fektessenek. Háromszor dobják rám a földet miközben azt mondják: porból vétettél és azazá leszel újra. A porból új ember lesz. Ezt követően mindenki szólítsa Istenet, és mondja, hogy jó muzulmánként haltam meg. Mindenki, aki a temetésemre részt vesz, kérjen bűnbocsánatot múltbeli tetteimért (ezt az akciót kivéve).
15. A résztvevők egy órán át üljenek a síromnál, hogy élvezhessem a társaságukat. Mutassanak be állatáldozatot, és a húst a rászorulóknak adják.
16. Azt a szokást, amely szerint a halott emlékét negyven naponként vagy évenként felidézük, ne tartsák meg, mivel az nem muzulmán szokás.
17. Nem akarom, hogy az emberek babonából papírra írt szövegeket őrizzenek a zsebükben. Ehelyett inkább imádkozzanak Istenhez.
18. Vagyonomat az Iszlám szerint, ahogy a mindenható Isten elrendeli, osszák szét. Egyharmadot a szegények és a rászorulók kapjanak. A könyveimet egy mecsetnek adják. Azt akarom, hogy végakaratomat egy szunnita vezető lássa. Olyan ember legyen, aki oda valósi, ahol felnőttem, vagy akit az imádkor követtem. Azoknak, akik nem követik az Iszlám előírásait, felelniük kell. Azt akarom, hogy a hátramaradók kövessék Istenet, és ne befolyásolja őket mindaz, amit a földi élet kínál. Imádkozzanak többet Istenhez, és legyenek jó hívők. Mindazoknak, akik végakaratomat nem teljesítik, és nem követik a hitet, végül felelniük kell majd.

Kulcsszavak: öngyilkos terrorizmus, öngyilkos merénylet, személyiség-lélektani vizsgálat

Keywords: suicide terrorism, suicide attack, personalistic psychology-based analysis

FELHASZNÁLT IRODALOM

- An Anatomy of Today's Terrorism; PsychAssault.*
<http://www.cchr.org/index.cfm/8130> (letöltés ideje: 2007. május 29.)
- ANDORKA Rudolf: *Bevezetés a szociológiába.* -Bp.: Osiris Kiadó, 1997.
- BOLGÁR Judit, SZTERNÁK Nóra, SZTERNÁK György: *A terrorizmussal kapcsolatos kutatások legújabb eredményei.*
 -Bp.: MK KFH, -in.:Felderítő Szemle, IV. évf. 4. szám

- DURKHEIM, Émile: *Az öngyilkosság*. -Bp.: Osiris Kiadó, 2000. (szociológiai tanulmány)
<http://en.wikipedia.org/wiki/Martyr> (letöltés ideje: 2007. május 29.)
<http://science.orf.at/science/news/23842> (letöltés ideje: 2007. május 23.)
Interview with Pierre Rehov, documentary filmmaker, on psychology behind suicide bombings
http://counterterror.typepad.com/the_counterterrorism_blog/2005/07/interview_with_. (letöltés ideje: 2007. május 18.)
- KIS-BENEDEK József: *Az öngyilkos terrorizmus, mint stratégiai fegyver*. -Bp.: MK KFH, -in.:Felderítő Szemle, III. évf. 2. szám
Liberation Tigers of Tamil Elam
http://en.wikipedia.org/wiki/Tamil_Tigers#Suicide_bombing (letöltés ideje: 2007. május 16.)
- MIPT *Terrorism Knowledge Base*
www.tkb.org/chwiz1.jsp (letöltés ideje: 2007. május 15.)
- Muhammed ATTA *önéletrajza*. forrás: *Muhammed Atta*
www.globalsecurity.org/security/profiles/mohamed_atta.htm (letöltés ideje: 2007. május 19.)
- Muhammed ATTA *végrendelete*. Forrás: *Muhammed Atta's last will and testament*
www.pbs.org/wgbh/pages/frontline/shows/network/personal/attawill.html (letöltés ideje: 2007. május 19.)
- PAKSI András: *A kóros elmeállapot szabályozása a hatályos magyar büntetőjogban*. -Bp.: ZMNE, 2001.
-in.:Bolyai Szemle 2001, X. évfolyam 2. szám
- PAPE, A. Robert: *Suicide terrorism and democracy — What we've learned since 9/11, policy analysis*. 2006.
www.cato.org/pub_display.php (letöltés ideje: 2007. május 16.)
- SÜMEGI András, FEKETE Sándor, RIHMÉR Zoltán: *Öngyilkosság*.
www.tebolyda.hu/faliujsg/sajtofigyelo/200110/nszb20011003o.htm (letöltés ideje: 2007. május 15.)
- The characteristics of suicide terrorists: An empirical analysis of Palestinian terrorism in Israel*
<http://nssc.haifa.ac.il/Terror/articles/profile.html> (letöltés ideje: 2007. május 19.)
- TÜTTŐ Szabolcs: *A terrorizmus, mint társadalmi jelenség a 2001. szeptember 11-i Amerikai Egyesült Államok elleni terrorcselekmények tükrében*. -Bp.: ZMNE, 2002. (diplomamunka)
- WIRTH, Hans-Jürgen: *Zeitgemässes über Terrorismus – Krieg und Tod*
http://www.akdh.ch/terrorismus_extremismus.htm (letöltés ideje: 2007. május 27.)